

ТАЛАБА ШАХСИНИНГ КРЕАТИВЛИК (ИЖОДИЙ) ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Усарова Нигора Бердияровна

Ўзбекистон Республикаси Халқ Таълими Вазирлиги

А.А Авлоний номидаги педагогларни касбий ривожлантириш ва янги методлашга

ўргатиш миллий-тадқиқот институти педагоги

e-mail: usarovanigoraberdiyarovna@gmail.com; тел.: +998998337026

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17627597>

Аннотация: Талабаларда креативлик фаолиятини ривожлантириш орқали ўқув ва тарбия жараёнида янги ғояларни яратиш, талабалар креатив сифатларга эга бўлишлари учун ўқув фаолиятида шахсий сифатларини ривожлантиришга хизмат қиладиган ғояларни яратишда фаоллик кўрсатиш, уларнинг илғор педагогик ютуқ ва тажрибаларни мустақил ўрганиш, шунингдек, технологик билим, кўникмаларни эгаллашлари назарда тутилган.

Калит сўзлар: креативлик, креативлик сифатлари, билим, кўникма, малака, ижодий фаолият, шахс креативлиги, касбий ижодкорлик, ўз устида ишлаш.

Anotation: It is intended to create new ideas in the educational and educational process through the development of creativity in students, to be active in creating ideas that serve to develop personal qualities in educational activities so that students have creative qualities, to independently study advanced pedagogical achievements and experiences, as well as to acquire technological knowledge and skills.

Key words and concepts: creativity, qualities of creativity, knowledge, skills, competence, creative activity, personal creativity, professional creativity, work on oneself.

Кириш. Креативлик – шахснинг муҳим мезони, унинг яхлит тарзда ривожланишининг омилидир. Креатив фикрлаш – ўзига хос илмий назарияга эга йўналиш бўлиб, ҳар бир инсоннинг ижодкорлик қобилиятини оширади. Креативлик бу ноодатий фикр юритиш, янги ғояларни ўйлаб топишдир. Креативлик янгиликни ихтиро қилиш, анъанавийликдан воз кечиб, одатий фикр юритишдан ташқарига чиқишни билдиради. Креативлик нафақат ижодкорликни, балки муаммоларни ечиш қобилиятини ҳам ўзида мужассам этади.

Асосий қисм. Маълумки, креативлик яъни ижодкорлик тарихи миллион йилларни ўз ичига олади. Америкалик психолог Абраҳам Маслоунинг фикрича "Креативлик ҳар бир инсоннинг туғма қобилияти бўлиб, таълим, ижтимоий шароит, тарбия таъсирида кўпчиликда йўқолиб боради. Креативлик мақсад сари интилиш, мураккаб вазиятлардан чиқиш учун йўл топишда намоён бўладиган қобилиятдир." деб таъкидлайди. Креативлик психологик нуқтаи назардан таҳлил қилинганда бугунги кундаги муҳим педагогик муаммодир. Ўзбекистон олий таълим тизимида талабаларнинг билим олишлари учун ўқитишнинг янги шакл - ноанъанавий методлари орқали ўзлаштириш жараёнини такомиллаштириш, улардаги касбий ижодкорликни шакллантириш орқали таълим – тарбия жараёни сифатини бошқариш механизмларини ишлаб чиқиб, амалиётга жорий этиш методларини йўлга қўйган. Интеллектуал-ижодий фикрлашга – дадил, ўзига хос, ижодий, ташаббускор, конструктив, инновациявий-новаторлик фикрлаш талаб этилар экан, бу мақсадга муофиқ йўналиш эканлигини кўрсатмоқда.

Талаба шахсининг креативлиги унинг тафаккурида, мулоқотида, ҳис-туйғуларида, дунёқарашида муайян фаолият турларида намоён бўлади. Шунингдек, креативлик иқтидорнинг муҳим омили саналиб, ақл-тафаккури ўткирликни белгилаб беради.

Креативлик (лот., инг. “create” – яратиш, “creative” яратувчи, ижодкор) – индивиднинг янги ғояларни ишлаб чиқаришга тайёрликни тавсифловчи ҳамда мустақил омил сифатида иқтидорлиликнинг таркибига кирувчи ижодий қобилияти маъносини ифодалайди. Креативликни ривожлантириш таълим мазмунини ўзлаштиришда таълим олувчиларнинг билим савияси, ўзлаштириш даражаси, таълим манбаи, дидактик вазифаларига қараб, муносиб равишда ўқитиш жараёнини ташкил этишни талаб қилади. Бунда қуйидаги педагогик шарт-шароитларга амал қилиш лозимлиги назарда тутилади:

таълим олувчиларда креатив фаолиятни эгаллаш майлларини қарор топтириш, билиш эҳтиёжларини шакллантириш ва таълим жараёнида мустақилликни намоён қилиш муҳитини таъминлаш;

таълим олувчилар томонидан баён қилинган турли-туман фикрлар ва ғояларни бағрикенглик билан қабул қилиш ҳамда уларнинг ўқув жараёнидаги фаоллигини таъминлаш, уларнинг ижодий фаолликларини мунтазам рағбатлантириш;

таълим олувчилар томонидан баён қилинган турли-туман фикрлар ва ғояларни бағрикенглик билан қабул қилиш ҳамда уларнинг ўқув жараёнидаги фаоллигини таъминлаш, уларнинг ижодий фаолликларини мунтазам рағбатлантириш;

таълим олувчиларда индивидуал, кичик гуруҳлар ва жамоада ишлаш кўникмаларини шакллантириш, уларнинг ижодий имкониятларини кенгайтириш, уларни муаммоларни ҳал қилишда тайёр, стандарт ечимлар билан бирга ностандарт ечимлар қабул қилишга ундаш;

креатив фаолиятни ривожлантиришнинг асоси бўлган билимларни амалда қайта ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш имконини берадиган интерфаол машғулот шакллари ва методларини танлаш ва татбиқ этиш кабилар.

Муҳокама ва натижалар. Тадқиқотларга назар соладиган бўлсак, тадқиқотчи Г.Ибрагимова интерфаол ўқитиш жараёнида таълим олувчиларда креативликнинг ривожлантириш босқичларини қуйидагиларга бўлган:

1.Репродуктив-таваккалчилик босқичи - бунда таълим олувчиларда креатив фаолият, креатив фаоллик ва ижодкорликка бўлган мойилликни қарор топтириш, таълимдаги инновацион технологияларнинг моҳиятини англаш ва янги ғояларнинг туғилиши, шаклланиши билан тавсифланади.

2.Ижодий-изланиш тадқиқотчилик босқичи бунда таълим олувчилардаги тадқиқотчилик, ижодий фаоллик, ностандарт тафаккур, билиш мустақиллиги, импровизация, янгилик яратиш кўникмаларининг шаклланиши билан белгиланади.

3.Креативлик, новаторлик босқичи бунда яратилган янгиликни амалда қўллаш, баҳолаш, таҳлил қилиш, оммалаштириш ва уни кенг татбиқ этиш ҳамда истиқболга йўналтирилган стратегик режаларни тузиш билан боғлиқ жараёнларни ўз ичига олади.

Бўлажак мутахассиснинг ўз соҳаси бўйича фаолиятини олиб боришда унда қуйидаги шахсий сифатлар бўлиши зарур: ижодкорлик, техник фикр юритиш, ўз кучига ишониш, ўз устида ишлаш, тажрибалар алмашиш, касбий компетенциянинг юзага чиқиши натижалари инобатга олинади. Ушбу жараёнда, дастлабки босқичда ҳар бир

талабанинг техник тафаккури ва техник маданиятининг ривожланиш даражасини аниқлаш керак. Бу ижодий қобилиятларни ривожлантириш вазифалари талабанинг имкониятлари даражасига мос келиши учун зарурдир. Ижодий вазифани муваффақиятли яқунлаш талабаларнинг ўз қобилиятлари ва қобилиятларига бўлган ишончини кучайтиради. Талабаларда креативликни ривожлантиришда қуйидагиларга эътибор қаратиш зарур:

улар томонидан қизиқиши доирасида саволлар берилишини таъминлаш ва бу одатни қўллаб-қувватлаш;

талабаларнинг мустақиллигини рағбатлантириш ва уларда жавобгарликни кучайтириш;

талабалар томонидан мустақил фаолиятни ташкил этилиши учун имконият яратиш;

талабаларнинг қизиқишларига эътибор қаратиш даркорлигидир.

Талабаларга ўз олдида қўйилган муаммоли масалаларни ҳал қилишда мавжуд билимлари ва тажрибаларига мос келмайдиган далиллар дуч келади. Бу эса уларнинг юзага келган вазият юзасидан ўз устида ишлаш, мустақил ўқиб ўрганишини талаб этади. Талабалар илмий-тадқиқот ишлари ва илмий ёки ижодий лойиҳаларни амалга ошириши уларда креативлик потенциалини ривожлантиради. Креативлик уларнинг тафаккури, мулоқоти, ҳис-туйғулари, муайян фаолият турларида юзага келади. Креативлик сифатлари ўз-ўзидан ривожланмайди. Бу жараёнини амалга оширишда, креативлик сифатларини муваффақиятли ривожлантириш, креатив фикрлаш кўникмасини шакллантириш зарур бўлади. Бу жараёнда асосий урғу креатив фикрлашга йўналтирилган бўлиб, талабалар феъллар ёрдамида креатив характердаги ҳаракатларнинг моҳиятини ифодалашга йўналтирилади. Бундай ҳолат мисоллар билан тушунтирилса мақсадга мувофиқ бўлади ва улар орқали талабалар савол таркибидаги «таърифлаб беринг» тушунчасини ўз моҳиятига кўра «мавжуд билимларингизни бирма-бир айтиб ўтинг» тушунчаси билан алмаштиришлари лозим бўлади. Назорат саволлари талабаларни фикрлашга ундовчи восита ҳисобланиб, уларнинг креатив фикрлашларини осонлаштиради. Амалий креатив фикрлаш кўникмаларини ривожлантириш, ўқитувчилар томонидан талабаларда креатив фикрлаш қобилиятларни шакллантириш ва ривожлантиришда кўрсатмали метод ва усуллардан фойдаланадилар. Мазкур жараёнда саволлардан фойдаланиш фақат қисқа муддатда ёрдам бериши мумкин. Креатив фаолият жараёнларини ташкил этиш орқали талабаларни муаммо юзасидан ечим топиш ва инновацион ғояларни тадбиқ этишда креатив, ижодий фикрлашга урғу берилади. Бу жараёнларда креатив метод ва усуллар фаол қўлланилмасада, креатив фикрлаш юз беради. Креатив маҳсулот (ишланма)лардан фойдаланишда ўқитувчи талабаларга мутахассисликга доир бўлган мавзу бўйича Power Point дастури ёки мультимедиа воситалари ёрдамида тақдимотни яратиш топшириғини бериши мумкин. Тақдимотни тайёрлаш жараёнида талабаларда креатив фикрлаш кўникмалари фаол ривожланади ҳамда ҳар қандай кўникмани шакллантириш мумкин бўлганидай, креатив фикрлаш қобилияти ёки кўникмасини ҳам ривожлантириш мумкин бўлади. Шу ўринда талабаларни руҳлантириш ва креатив бўлишга ундаш ўқитувчининг қай даражада малакали эканлигига боғлиқ. Креативлик бўйича олиб борилган тадқиқотлар ва креативлик назариячиларининг ишлари талабаларда

креативлик кўникмасини шакллантиришда қўлланма сифатида хизмат қилади. Бу аудиториядаги муҳит, талабаларда фикрлаш тарзининг шаклланиши, ўқитувчининг ёндашув ва стратегик элементларини ўз ичига олади. [5]

Креатив тафаккур зеҳн, истеъдод ва қобилиятни маълум бир меъёрда намоён бўлишининг дастлабки учқунлари ёшларнинг иқтидори орқали акс этади. Бундай иқтидорли ёшларни ўз вақтида илғаб олган ҳолда уларни касбга тўғри йўналтириш яхши самара беради, албатта. Бу хусусида буюк Шарқ мутафаккири Имом Ғаззолий ҳам ўзининг “Ихёу улум ад-дин” (Дин илмларини жонлантириш) асарида инсон ақлининг ўзига хослиги хусусида фикр юритиб шундай деган эди: “Ақл зарурий илмларнинг бир қисмидир. Жоиз нарсаларни жоиз, маҳол нарсаларни маҳол билиш каби ва у яна аслида дуруст, чунки бу илмлар мавжуддир. Зоҳир ҳам ақл деб номланади. Аммо бу ғаризани инкор этиш, фақатгина ана шу илмлар мавжуд дейиш фосидликдир”[10].

Хулоса тариқасида шуни айтишимиз мумкин, талабаларда креативликни ривожлантиришнинг муҳим жиҳатларидан бири уларни мустақил билим олиш ва ижодий фикрлашга йўналтиришдан иборат. Педагоглар томонидан ишлаб чиқиладиган топшириқ ва вазифаларни яратишда креатив ёндашиб, талабаларнинг танланган мутахассисликлари юзасидан ўқув материалларининг ғоявийлик, илмийлик, визуаллик, тизимлилик, ўқув ахборотларининг изчил тарзда баён этилиши, ўқув ахборотлари ўртасидаги ўзаро боғлиқликлигини инобатга олиш зарур бўлади. Бундан ташқари талабаларга бериладиган топшириқлар уларнинг ёш хусусиятига мослиги, амалий ва аниқ мақсадга йўналтирилганлиги ҳамда талабаларнинг эҳтиёж ва қизиқишларига мувофиқ тайёрланиши лозим. Талабаларнинг креативлик қобилиятлари ўқитувчи томонидан доимий равишда рағбатлантирилиши, талабаларни жуфтликда, кичик жамоаларда фаол ишлашлари учун шароит яратилса, мустақил, ижодий, танқидий креатив фикрлаш қобилиятлари ривожланади.

Адабиётлар:

1. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг йигирма тўққиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи. 2020 йил, 31 август.
2. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Ҳ., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. – Т.: - 2015.
3. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. - Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси, 1993. - 122 с.
4. Спиноза Б. Избранные произведения. Том 1. М., 1957г. Стр 340.
5. Бергсон А. Творческая эволюция. М. 1908г. Стр 2.
6. Гегель Г.В.Ф. Сочинения. Том 3. М., 1956г. Стр 15.
7. Кьеркегор С. Страх и трепет. М., 1953г. Стр 150.
8. Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа/ Пер.с нем. Г.Г. Шпета, Комментар. Ю.Р. Селиванова. - М.: Акад. Проект, 2008. - 767 с
9. Shermuxamedova N.A. Falsafa va fan metodologiyasi. - Toshkent: Aloqachi, 2008. - В.
10. Имом Ғаззолий. Ихёи улум аддин. (Дин илмларини жонлантириш). Т., Медиа. 2003 йил